

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה

דרכי יצחק

שפיקוב

פסחים צ"ג עמוד א'

בגמ', ור"נ אמר לך רבי עקיבא לטעמיה דקסבר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ.

א. והתוס' (ד"ה ר"ט) הקשו "תימה מנא ליה דהא לעיל (צ): אמר דמ"ד אין שוחטין סבר לה כרבי יצחק דאמר טמאי מתים היו שחל כו' וקדריש ביום ההוא אין יכולים לעשות הא למחר יכולים, ואילו ר"ע בפרק הישן (סוכה נה): לית ליה דרבי יצחק".

והרש"ש מחק תיבת "לטעמיה", ולענ"ד לא הבנתי מה הועיל בזה, דמק' התוס' מוכח שרבי עקיבא אינו יכול לסבור כן. עוד כתב רש"ש דלעיל (ס"ט): משמע מהשו"ט דהגמ', דרבי אליעזר סבר שוחטין וזורקין על טמא שרץ, ומשמע דבר פלוגתיה דהתם הוא רבי עקיבא חולק בזה, עי' ברש"ש בסוג', ולעיל (ס"ט: ד"ה אלא אמר רבא), ודו"ק.

והנה לעיל (דף צ: אות י"א) העלנו סברא, דגירסת רש"י בגמ' סוכה היתה רבי עקיבא, ורק בספרי הגי' הוא רבי יצחק, ולכן כתב רש"י לעיל הכא איתא בספרי, ולא ציין לגמ' בסוכה (כ"ה): הנ"ל. וא"כ י"ל, דרב נחמן סבר כמו הגי' בסוכה שהיה ע"פ רש"י, ר' עקיבא, וזהו ר"ע לטעמיה. ובהו יבואר על נכון דברי המהרש"א כאן (ד"ה בפרש"י בד"ה ר"ע בו) וז"ל: "דהכי שמעינן לעיל דאמר מישאל ואלצפן הוו שחל ז' כו' עכ"ל כן הוא בפרש"י הישנים וכ"כ התוס' בפרק הישן דכן הוא גרסת קצת הספרים לעיל פרק האשה רב ס"ל כר"ע דאמר מישאל ואלצפן היו שחל ז' שלהן להיות בע"פ מיהו כתבו שם דאותה גירסא ליתא אלא ר"י כו' ע"ש בתוס' וכמ"ש הכא".

בגמ', גר שנתגייר בין שני פסחים וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים חייב לעשות פסח שני דברי רבי וכו'.

ב. וכן פסק הרמב"ם (פ"ה מק"פ ה"ז), אך הוסיף "ואם שחטו עליו בראשון, פטור". והוא לכאורה פלא, דהלא אין יוצאים במצוה בזמן פטור, ובפסח ראשון קטן היה ופטור מן המצות. וכתב הכסף משנה שם: "ומ"ש ואם שחטו עליו בראשון פטור, איכא למידק אטו קטן בר חיובא ופטורא הוא, וכתב הר"י קורקוס ז"ל דכיון דרחמנא רבייה לקטן שישחטו עליו וממנין אותו, נפטר הוא בכך מן השני".

והטורי אבן (ר"ה כ"ח. ד"ה אילימא כפאו שד) הביאו המנחת חינוך (מצוה ה') מקשה מדברי הגמ' בר"ה (כ"ח). מי הוא עיתים חלים ועיתים שוטה, ואכל בשטותו חייב לאכול שוב, ולשון הרמב"ם (סוף פ"ו ממצה) "לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות". עוד מקשה המנ"ח (שם), דהלא שי' הרמב"ם דשה לבית אבות לאו דאורייתא (מדרים ל"ו). ולא כלעיל (פ"ג), וא"כ חיובו הוא רק מדרבנן, והיה פטור מדאורייתא, עיי"ש. ועי' בספר דף על הדף כאן, שמביא שני תירוצים נפלאים בשם אדמו"ר מגור הפני מנחם זצ"ל, עיי"ש. ונוסיף עוד בזה בס"ד.

ג. בשו"ת מהר"ם שיק (סי' רס"ט) גבי קטן שנתגדל בימי הספירה, מחדש בסיפא דדבריו, דמה שהתורה פטרה קטן ממצוות, כיון שלא נתנה דבריה לשיעורין מאימתי מתחיל חזוק ותוקף דעתו לקיים המצוות, אך אם באמת הוא מקיים מדעתו המצוה, שפיר י"ל שהוא לכה"פ כאינו מצווה ועושה, דיכול לפטור את עצמו לכשיגדל ויתחייב, דהוא לא שוטה המופקע מהמצוה, אלא זה תליא ברוחב דעתו, ובקיום המצוה מוכח שיש בו דעת. ועי' בשערי תשובה (או"ח סי' תפ"ט סק"ב) סברא כע"ז בשם החיד"א בברכי יוסף.

ולפי דבריו אפשר לחלק בין קטן שקיים מצות קרבן פסח ראשון, שנפטר, לבין שוטה שהיה מופקע מהמצוה, ולא היה כלל מעשה. וראה בחלקת יואב (סי' א) דהלך בזה הדרך, ומחדש עפ"ז דאף דקטן אינו מחוייב לעשות מצוות, אך מוזהר באיסורין הנהוגין בבן נח, דשיעורין הם הלכה למשה מסיני, ולא ניתנו שיעורין בבן נח, וליכא מידי דשרי לישראל ואסור בבן נח, וכיון שבן נח יתחייב לפי הבנתו ודעתו, ולא לפי מספר שניו, ה"נ יהיה בקטן ישראל, עיי"ש.

אך קצת קשה להלמו בלשון הרמב"ם שכתב "לפי שאותה אכילה היה בשעה שהיה פטור מכל המצוות", ולתי' הנ"ל עפ"ד המהר"ם שיק, צ"ל לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה שוטה ואין בו דעת. דמה שהוא רק פטור, עדיין יכול לחייב את עצמו. וכן קשה על יסוד זה, מלשון התוס' לעיל (פ"ג. ד"ה שה לבית) "וא"ת כיצד מאכילין לקטן פסח והוי שלא למנויין, נהי דקטן אוכל נבלות וכו', וי"ל כה"ג שאיכא חינוך מצוה שרי". ולפי המהר"ם שיק אין זה חינוך מצוה, אלא המצוה בעצמה וכמו גדול, והדרא קושיית התוס' הכיצד מאכילין אותו שלא למנויין, והלא הוא כעת מקיים המצוה כמו גדול, ואף יפטר מזה בגדלותו. ועי' מש"כ כעין יסוד זה הגר"י ענגיל זצ"ל (ציונים לתורה כלל י"ב) ודן בזה גבי ברכות התורה שאמר בקטנותו, אי יפטרנו בגדלותו. והיפך מדבריו כתב בשו"ת ארץ צבי (סי' ט"ו) עיי"ש.

ד. בחידושי רבינו חיים הלוי (שם) מייסד, דמה דקיי"ל "שה לבית אבות לאו דאורייתא" הוא גבי החיוב, והיינו שאין חיוב על האב להקריב על הקטנים, אבל יש קיום מצוה לקטן כאשר מתמנה על הקרבן, והמינוי עליו חל. ובהו מבאר דברי הרמב"ם, שאם נמנה על הפסח ראשון נפטר מהפסח שני, דחל אף מדאורייתא, ושוב אין חיובו רק מדרבנן.

אך גם על יסוד הגר"ח, יוקשה מהתוס' הנ"ל שזכרנו, שמוכח מתוס' דמהתורה אין הקטן יכול להיות מנוי לקרבן, וא"כ נפקא לפי הגר"ח דהתוס' והרמב"ם חולקים בדין יסודי שכזה דלתוס' יש איסור להאכיל לקטן, ולהרמב"ם יש קיום מצוה. ולא אחד מנו"כ הרמב"ם לא זכר להביא פלוגתא חמורה זו. ואף הגר"ח בעצמו לא כתב שהתוס' נחלקו בזה, וצ"ב. [שו"ר דבסטנסיל (דף פ"ט. ד"ה בענין שה לבית אבות) הביאו בשם הגר"ח שהבחין במחלוקת זו בין התוס' לרמב"ם, ומסיק דאכן חלקו בזה, עיי"ש בהערה בסוף המאמר].

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ה]. ובעניי וקוצר הבנתי יש לי עוד להעיר, הן על דברי מהר"ם שיק והן על דברי הגר"ח הנ"ל, מלשון הרא"ש (מוע) קטן פ"ג סי' צ"ו) וז"ל: "כתב רבי מאיר [מהר"ם מרוטנבורג] ז"ל מי שמת אביו ואמו והיה קטן באותה שעה וקודם שעברו לו יום נעשה בן י"ג ויום אחד נראה לי דחייב להתאבל משהגדיל ז' ול' ואינו מונה מיום קבורה אלא משנעשה גדול, והוי כמי ששמע שמועה קרובה ברגל שמתאבל עליו אחר הרגל ומונה ז' ושלשים [ובו] ואע"פ שיש לחלק [ובו] דהכא גברא

לאו בר חיובא כלל וא"כ נימא כיון דבשעת מיתה לא היה ראוי להתאבל יפטור עולמית, הא ליתא דאין דיחוי אצל מצות כדאיתא בפרק כיסוי הדם (חולין פ"א.) וה"נ אמר ביבמות בפרק ארבעה אחין (ל"ג.) כגון דאייתי שתי שערות בשבת אתא ליה זרות ושבת בהדי הדדי, ואע"ג דבין השמשות דשבת קטן היה ולא מיחייב אשבת לא אמרינן הואיל ואידחי בין השמשות אידחי כולי יומא מאיסורא דהאי שבת ע"כ. ואע"ג שאין משיבין את הארי לאחר מותו תורה הוא וללמוד אני צריך, ותופס אני אותה סברא שיש לחלק בין היכא דגברא בר חיובא הוא ויומא קגרים לקטן דבשעה שהיה לו להתאבל נפטר מחמת קטנו פקע מיניה חיוב אבילות לעולם, ודמא להא דאמר בפרק מי שהיה טמא (שם) תניא גר שנתגייר [ובו] רבי סבר שני רגל בפני עצמו ורבי נתן סבר שני תשלומין לראשון הוא, וכן נמי הא דיושבין על שמועה קרובה שבעה ושלשים אינה מצוה בפני עצמה אלא תשלום לאבלות שהיה לו לעשות מיד אחר הקבורה כשידע, אבל אם לא ידע תיקנו שיש לו תשלומין כל שלשים יום, והיכא דידע ולא נתחייב לא שייך ביה תשלומין מידי דהוה אחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני דלא שייך ביה תשלומין למ"ד כולם תשלומין דראשון נינהו, כיון דלא הוה בר חיובא ביום ראשון. ומה שהביא ראייה מאין דיחוי אצל מצות אין ראייה לפי שיש חילוק בין מצוה הנידחית ובין גוף הדיחוי דאין דיחוי במצות אלא בקדשים כי האדם הוא המחויב לעשות המצוה אם נידחית ממנו עתה לכשתראה המצוה לעשותה יעשנה כי האדם לא נדחה מלעשותה, אבל אם היה האדם דחוי בשעת חיוב המצוה נידחית ממנו לעולם ואין לה תשלומין לעולם אפילו לכשיראה לעשותה, כיון דבשעת חיוב נפטר ממנו, [ובו]. ואע"ג דגבי כיסוי ארבעה דאין דיחוי אצל מצות, שאני התם שיש בידו לגלות הדם ולבטל הדיחוי אלמא גבי מצות גופייהו כשאין בידו לבטל הדיחוי הוי דיחוי, וקטן אין בידו לבטל הדיחוי שלו, ומה שהביא ראייה מאייתי שתי שערות בשבת אינה ראייה דאין סוף התשלומין לתחילתו והוה ליה כמו פסח שני אליבא דרבי כי סוף שבת פגע בחיוב וחייב לשמור שבת", עכ"ל הרא"ש [ונפסק כמותו להלכה בשו"ע (יו"ד סי' שצ"ו, ובט"ז האריך בביאור שיטת הרא"ש) עיי"ש].

והנה נחלקו הראשונים (עי' טור ובי"ו סי' ש"מ) אי איכא דין חינוך באבלות, עיי"ש בשו"ע ובנו"כ. אך לדברי המהר"ם שיק הנ"ל, קטן יכול לחייב עצמו כגדול, היכא שמבין מדעתו את המצוה, וא"כ שייך מצות אבלות אצל קטן עכ"פ באופן כזה. אך לשון הרא"ש הוא וקטן אין בידו לבטל הדיחוי שלו. ועוד קשה על המהר"ם שיק וזה אף יוקשה אף על הגר"ח מה השווה הרא"ש דין האבלות של קטן לקרבן פסח, דלדבריהם בקרבן פסח שייך שהקטן יתחייב מדאורייתא, כל אחד לפי דרכו הנ"ל, והרא"ש הלא מיירי מאופן שהקטן מופקע לגמרי מהמצוה ואינו יכול להתחייב מהתורה, וצ"ע. וביותר קשה על החיד"א זצ"ל, דלעיל הבאנו דס"ל כמהר"ם שיק, דיכול הקטן להתחייב מדאורייתא עוד בקטנותו, והכא בהל' אבלות (שיו"י ברכה סי' ש"מ סקט"ז) פסק כהרא"ש דאין חינוך באבלות, ובמילא דחה דברי הרי"ף גאות (המו"ב בב"ש) שקטן יכול לקרוע, והיינו דכיון שאין חינוך באבלות, אסור לו לקרוע. ולכאורה אמאי לא, דאף אי ליכא חינוך באבלות, אך יכול הקטן מרוחב דעתו להתחייב בחיובים מהתורה, וצ"ע.ג.

ו]. והשפת אמת (ר"ה כ"ח. בסוף ד"ה עתים חלים) כתב בפשטות: "ומייהו מה שהקשה עוד באבני מילואים [קו' הטורי אבן הנ"ל הוא בקונטרס אבני מילואים] על מ"ש הרמב"ם (פ"ה מה' ק"פ ה"ד) בקטן שהגדיל בין ראשון לשני דאם שחטו עליו בראשון פטור, והלא לא הוי בר חיובא אז, וכבר הקשה כן הרי"ף קורקוס ע"ש בכ"מ. נ"ל, דשאני התם דנהי דקיי"ל דשני רגל בפ"ע הוא והקטן שהגדיל או עכו"ם שנתגייר קודם השני חייב לעשות פסח שני, מ"מ הא מצות פסח שני נאמר רק למי שלא הביא בראשון כדמפורש בקרא איש איש כו' בדרך רחוקה כו' וחדל לעשות הפסח, נמצא דאם נזרק עליו לא שייך אצלו מצות פסח שני כלום, וע"כ לא אמרינן הכא דלא יצא במה דעבד קודם זמן חיובא, אינו אלא במידי דמחייב בה רק דנימא דהוי כאילו קיים המצוה במה דעשה מקודם זה לא אמרינן, אבל הכא כיון דעביד בראשון לא חל עליו חיוב בשני כלום".

דברי השפ"א עמוקים בגאונות הפשט שלהם, דאין הכי נמי, והמחוייב מדאורייתא אינו יכול לצאת בקיום המצוה דרבנן, אך קטן זה שהגדיל כלל לא מתחייב מהתורה, דהתורה חייבה רק מי שלא קיים קרבן פסח ראשון, ואילו קיים פסח ראשון אף שלא היה חייב מהתורה, לא חייבתו התורה כלל. ולא כפי שהבינו הכול, שהוא נפטר מחיובו של דאורייתא בפסח שני, ע"י קיומו בפסח ראשון, זה אינו, דהוא כלל לא מתחייב מהתורה בהאי שתא בקרבן פסח, כי התורה מחייבת רק את מי שלא היה לו שייכות עם פסח ראשון, אף שבעת שאכל לא היה כלל חייב, ודו"ק כי נפלא הוא. ונראה דזה אף כוונת האור שמח (שם) בביאורו, ומוכיח זאת מסברא, דלא מצאנו שאשה דינה חמור יותר מאיש בקרבן פסח, ולמ"ד אשה בפסח שני רשות, וכי נימא דכיון שהזידה בראשון, ואינה חייבת בשני, תתחייב כרת, ואיש יפטר מכרת ע"י פסח שני, זה אינו יכול להיאמר. ועל כרחך אף למ"ד רשות, תיפטר בפסח שני מכרת, וכדכוותה קטן שהגדיל, שהיה רשות בפסח ראשון, וקיים, יפטר מחיוב כרת, ולא יתחייב בפסח שני. ודבר חידוש כתב הצפנת פענח (פ"ו מייסודי התורה ה"ח, בהשטת סוף ד"ה ועב"פ כ), דמה שכתב הרמב"ם ואם שחטו עליו בראשון פטור מהשני, היינו דווקא כשהיה ספק גדול בפסח ראשון, והיו לו שערות רק פחות מהשיעור, ומוכיח שיטתו מכמה מקומות בירושלמי, עיי"ש.

ז]. ובענין אחר, עיי' במנחת חינוך (מצוה ש"פ, אות י"ג) שנסתפק, היכא שנתגיירו הרבה בין פסח ראשון לשני, וכעת רוב ישראל צריכין לעשות פסח שני, אם יבטלו כי אין פסח שני נעשה אלא במיעוט. אך דעתו נוטה דהרוב והמיעוט נקבע בפסח ראשון, וכיון שהיו רוב טהורין בפסח ראשון, אף שכעת בהצטרפות הגרים יש רוב ישראל בפסח שני, עדיין מיעוט נקראים, ועושים פסח שני. והבאנו דבריו לעיל (דף ע"ט: אות י"א) ותמהנו על ההו"א, מדברי

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

הרמב"ם הנ"ל דקטן שהגדיל חייב בפסח שני, וא"כ איך שייך לרב כהנא במחצה על מחצה, שהמחצה טמאין יעשו פסח שני, והלא בוודאי יצטרפו כמה קטנים אליהם, עיי"ש מה שכתבנו בזה.

פסחים צ"ג עמוד ב'

בגמ', ורבי נתן סבר וכו' מגדף לאו היינו מברך את השם.

ת. והוא פלוגתא בין ר"ע וראב"ע לחכמים בכריתות (ז:), אי מגדף הוא עובד ע"ז, או מברך את השם, וקאמר שם בגמ' דהוא לאו שאין מעשה, אך עכ"ז חייב עליו.

והנה **הרמב"ם** (פ"ב מעדות ה"ד) פסק "ואין לעדים זוממין שגגה, לפי שאין בה מעשה, **לפיכך אין צריכין התראה**". והשיג עליו **הראב"ד**: "א"א זה הטעם לא ידעתי מהו, ואם מפני שאמר הכתוב תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה, א"כ מגדף לדעת חכמים לא יהא צריך התראה", עכ"ל. ובאמת **הכסף משנה** (פ"ב מע"ז ה"י) למד מהרמב"ם דאף מגדף חייב בלא התראה, כיון דאין בו מעשה, וכל דאין בו מעשה לא בעינן התראה, ע"פ יסוד הרמב"ם הנ"ל. ואיכא למידק, התיינה עדים זוממין שהוא דין בפני עצמו, חידושה התורה שחייב באין בו מעשה, ובלא התראה, ואף במגדף אי נימא דהוא מברך את השם, נמי איכא למימר, דהוא חידוש בפני עצמו דכן הוא דינו של מברך את השם. אך אי נימא דמגדף הוא פרט באיסור עבודה זרה, מהיכי תיתי לומר דלא בעי לו התראה, וכי הלאו שאין בו מעשה בעבודה זרה, יהיה חמור יותר ממעשה דע"ז דודאי בעי התראה.

ואמנם לק"מ על הכסף משנה, דאיהו אזיל בדרכו של **הרמב"ם** (ע"ז שס), דפסק כמ"ד דמגדף הוא מברך את השם, אך לענ"ד קשה על **המנחת חינוך** (מצוה כ"ו סק"ו) דנוטה לומר שבאומר לע"ז אלי אתה (סנהדרין ט:), יתחייב סקילה אף בלא התראה, כיון דהוא איסור בדיבור שאינו מעשה, וע"פ הרמב"ם (עדות שס) דבאין בו מעשה, מתחייב אף בלא התראה, וע"פ הכס"מ הנ"ל. והלא קמה ונצבה השגת הראב"ד דזה לא יתכן לחייבו במגדף בלא התראה, ואף אי נימא כהכסף משנה הנ"ל, ע"כ הוא כפי שחילקנו, דמגדף הוא דין מיוחד של מברך את השם, וכך דינו בלא התראה, אך האומר אלי אתה שהוא פרט באיסור עבודה זרה, קשה לחלק בדין ע"ז עצמה, שיהיה פרטי דינים בה שיתחייב אף בלא התראה.

ועי' שם במנ"ח, שהקשה כמה קושיות על הכסף משנה משבועת שוא ומקלל אביו וכו' ע"ש, וכיון דלא מסיק כהכסף משנה, מסיק דאף באומר אלי אתה בעי התראה, אך זה רק מחמת שחולק על הכסף משנה, ולהנ"ל אף לפי הכסף משנה שפיר יש לחלק בין מגדף, לבין פרטי דינים באיסור ע"ז, ודו"ק.

במשנה, איזהו דרך רחוקה וכו' א"ל רבי יוסי לפיכך נקוד על ה', לומר לא מפני שרחוק ודאי, אלא מאיסקופת העזרה ולחזן.

ט. ופי' רבינו **עובדיה ברטנורא** (פ"ט מ"ב) "לפיכך נקוד על ה' של רחוקה. אני שמעתי לדרוש, **רחוק חמש אמות מאסקופת העזרה**, שאפילו אינו רחוק אלא חמש אמות בלבד בסוף שעת הקרבת הקרבן נדון בדין דרך רחוקה" [והביאו הגרי"מ **בידומן** הי"ד בהג' על השפת אמת כאן]. ומדבריו אלו קשה על העובדא המובאת בשם אדמו"ר מגור **הבית ישראל** זצ"ל (פאר ישראל ח"א עמ' תנ"ד) "נאמר איזו היא דרך רחוקה, רבי אליעזר אומר מאיסקופת העזרה ולחזן. אמר על כך רבינו, רואים מכאן עד כמה עלולה **פסיעה אחת בודדת** לקבוע את גורלו הרוחני של האדם, כי הנה איש זה מוגדר כמי שהיה "בדרך רחוקה", ואעפ"כ **בפסיעה אחת לעזרה פנימה** מסוגל היה להקריב פסח עם כלל ישראל, אלא מכיון שלא התקרב ונשאר מרוחק **אפילו פסיעה אחת בלבד** מאסקופת העזרה שוב אינו יכול להקריב עם כולם ונדחה", ע"כ. והובא המעשה הנ"ל אף בספר **השו"ת חמד** (פסחים צ"ב: ד"ה חידה מתי פסיעה אחת חוצת גורלו של אדם), והפליאו ולמד מזה עוד הלכות למעשה.

אך להברטנורא הנ"ל מיירי דווקא **בחמש אמות**, והוא או י' פסיעות או ה' פסיעות (עי' משנ"ב סי' ש"א סק"ג), וא"כ כבר עדיף להביא ראייה משכר **ארבעה** פסיעות דנבוכנדר (סנהדרין צ"ד) או כגו' **המדורש** (ולק"ש מ"ב סי' תמ"ד) **שלושה** פסיעות. או להביא ראייה אפילו על שכר פסיעה אחת ממדרש רבה (ב"ר לט, ט'): "אמר רבי יוחנן, לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו' אל הארץ אשר אראך, ולמה לא גלה לו כדי לחבבה בעיניו, וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה". או מהפסד כניסה בביתו כשתם תחום שבת אפילו ע"י חסרון פסיעה אחת (עירובין נ"ב), ודו"ק.

ט. והנה **התפארת ישראל** (שס) **והשפת אמת** בסוג' למדו, ע"פ דברי חז"ל בכ"מ (ב"ר מ"ח ט"ו ועוד הרבה), דאם יש רק נקודה אחת, קוראים את התיבה בלא אותה נקודה, כתב רבה על הנקודה מסלקין וכו'. ונקרא פסוק זה דרך "רחוק", והיינו שהאיש הוא רחוק, ולא שהדרך רחוקה, ואף שהוא עצמו קרוב, רק מחמת חולשתו אינו יכול להיכנס, נקרא רחוק ופטור.

ועי' **שפת אמת** בנוזר (כ"ג. ד"ה בגמ' למה נקוד על וא"ו) דשם מפרש בכתב רבה על הנקודה, דלא שמחסרין את אותה האות, אלא דורשים אותה במועט, וא"כ צ"ע בפירושו דהכא שכתב שמחסרין לגמרי. ואדרבא פירושו בנוזר, מתאים מאוד עם פי' הברטנורא הנ"ל, דלא חיסר את הה' לגמרי, אלא דרשה במועט, חמשה אמות, ודו"ק.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com